

ATIRGUL NAVLARINI PAYVANDLASH VA
PARVARISHLASH USULLARI

Bekpulatova Dilnura

Abu Ali ibn Sino nomidagi ixtisoslashgan maktabning

8- "G" sinf o'quvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola atirgul o'simligi morfologiyasi, navlarini payvandlash va parvarishlash usullari hamda atirgul o'simliklarini ko'paytirish urug'lar, qalamchalari va payvandlash kabi turli usullar bilan amalga oshirilishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: atirgul, payvand, payvandlash, urug', qalamcha, gul.

Atirgul – ra'nodoshlar turkumining xushmanzara o'simlik sifatida ekiladigan bir qancha turiga xalq tomonidan qo'yilgan umumiy nom. Bu turkumning yovvoyi holda o'sadigan turlari xalqda ra'no, na'matak, qirq og'ayni va itburun nomlari bilan ma'lum. Osiyo, Yevropa, Amerika mamlakatlarida keng tarqalgan. Atirgulning Yer yuzida 250 turi, 25 mingdan ortiq navi bor. O'zbekistonda 19 turi, 600 dan ortiq navi o'stiriladi. Bu navlar gulining katta-kichikligi, rangi, hidi, poyada o'rnatilishi, gullash davri, poyaning tikka yoki ilashib o'sishi kabi xususiyatlari bilan farq qiladi. Fasl bo'yi uzluksiz yoki takroriy gullab turadigan va poyasi ilashib o'sadigan xillari ko'proq ekiladi. Atirgul asosan, payvand qilib, parxishlab va qalamchasini ekib ko'paytiriladi. Payvand qilish yo'li bilan ko'paytirishda iyulda terilgan na'matak mevalaridan ajratib olingan urug'lar nam joyda saqlanib, noyabr oxiri – dekabr boshlarida ochiq dalaga sepiladi. Urug' unib chiqqanidan keyin kelasi yili aprel – avgust oylari davomida 4–5-marta chopiq qilinadi, 8 – 10-marta sug'oriladi; avgust – sentabr oylarida Atirgul navi kurtaklari na'matakka payvand qilinadi. Kelasi yil erta bahorda payvandtag unga ulangan kurtak hammasi yolg'on yuqorisidan kesib tashlanadi, payvandni bog'lagan chipta bo'shatiladi. Yoz davomida bachki shoxchalar 1 – 2-marta yulib tashlanadi, payvandi gul 15 – 20 sm o'sgach, uning bo'yiga cho'zilishiga va muddatidan oldin gullashiga yo'l qo'yilmaydi. Buning uchun payvandi gulning uchi kesilib, vaqt-vaqti bilan yon shoxlari qisqartib turiladi. Atirgulni maxsus o'sishni faollashtiruvchi moddalar bilan ishlov berib qalamchalardan ham ko'paytirish mumkin. Atirgul ko'chatlari gulzorlarga kuzda va bahorda o'tqaziladi

Atirgul o'simligining morfologiyasi.

Ildiz tizimi: Har bir atirgul o'simligining poydevori tuproq ostida yotadi, bu yerda ildizlarning murakkab tarmog'i o'sish va rivojlanish uchun zarur bo'lgan suv va ozuqa moddalarini o'zlashtiradi. Ildizlarning asosiy vazifalari o'simlikni yerga bog'lash, zaxiralarni saqlash va hayotiy resurslarni o'zlashtirishni osonlashtirishni o'z ichiga

oladi.

Poya va kurtaklar: Atirgul o'simligining ildizidan chiqqan poya va kurtaklari yer ustidagi barglar va gullarni qo'llab-quvvatlash uchun javobgardir. Ushbu tuzilmalar turli darajadagi egiluvchanlik va qattiqlikni namoyon qiladi, bu o'simlikka atrof-muhit ta'siriga dosh berishga va tik holatini saqlab turishga imkon beradi.

Barglari: Atirgul o'simligining barglari ovalsimon tuzilishi va qirralari tishli bo'lishi bilan ajralib turadi. Ushbu yashil organlar fotosintezda hal qiluvchi rol o'ynaydi, quyosh nurini o'simlikning metabolik jarayonlarini ta'minlaydigan energiyaga aylantiradi. Bundan tashqari, barglar transpiratsiya orqali suv yo'qotilishini tartibga soladi va nafas olish uchun zarur bo'lgan gazlar almashinuviga yordam beradi.

Gullar: Atirgul o'simligining toj shon-sharafi, shubhasiz, uning gullaridir. Har bir gul barglari, sepals, stamens va pistils kabi bir nechta tarkibiy qismlardan iborat. Atirgullarning jonli ranglari va nozik xushbo'yliги changlatuvchilarni jalb qiladigan va o'simlikning reproduktiv muvaffaqiyatini kuchaytiradigan murakkab biokimyoviy jarayonlarning natijasidir.

Ildiz va payvand: Ba'zi hollarda atirgul o'simliklari payvandlash deb ataladigan usul yordamida ko'paytiriladi, bu erda kerakli atirgul navi mustahkam ildizpoyaga birlashtiriladi. Bu usul yuqori kasalliklarga chidamlilik, yaxshilangan kuch va o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan o'simliklarni yaratishga imkon beradi, bog'dorchilik amaliyotlarining zukkoligini namoyish etadi.

Tikanlari: Garchi ko'pincha noqulaylik tug'dirsa-da, tikanlar ko'plab atirgul o'simliklarining muhim xususiyati bo'lib, o'txo'r hayvonlardan va boshqa mumkin bo'lgan tahdidlardan himoyalaniş shakli bo'lib xizmat qiladi. Bu o'tkir o'simtalar yirtqichlardan saqlaydigan va o'simlikning sirt maydonini qisqartirish orqali suvni tejashga yordam beradigan o'zgartirilgan novdalardir.

Atirgul o'simligining ko'payishi urug'lar, so'qmoqlar va payvandlash kabi turli usullar bilan amalga oshirilishi mumkin:

1. **Urug'lar:** Atirgul o'simliklari atirgullar ichida urug' hosil qiladi. Bu urug'larni yig'ish va yangi atirgul o'simliklarini yetishtirish uchun ekish mumkin. Biroq, urug'lardan o'sayotgan atirgullar ota-ona o'simlikning o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

2. **Qalamchalar:** Atirgullarni qalamchalardan ko'paytirish sog'lom o'simlikning poyasini olib, pastki barglarini olib tashlash va tuproqqa yoki ildiz otish muhitiga ekishni o'z ichiga oladi. To'g'ri g'amxo'rlik bilan, kesish ildizlarni rivojlantiradi va yangi atirgul o'simlikiga aylanadi. Bu usul yangi o'simlikning ona o'simlikning genetik kloni bo'lishini ta'minlaydi.

3. **Payvandlash:** Payvandlash bir atirgul o'simligining poyasini boshqa o'simlikning ildiz poyasiga qo'shishni o'z ichiga oladi. Ushbu usul ko'pincha turli xil atirgul navlarining (kasallikka chidamliligi yoki noyob gullash kabi) kerakli

xususiyatlarini bitta o'simlikka birlashtirish uchun tijorat atirgul ishlab chiqarishda qo'llaniladi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, atirgul o'simliklarini ko'paytirish urug'lar, qalamchalari va payvandlash kabi turli usullar bilan amalga oshirilishi mumkin. Har bir usul bu go'zal gullarni ko'paytirishda o'ziga xos afzalliklar va qiyinchiliklarni taklif qiladi. Urug'lar genetik xilma-xillikka imkon beradi, ammo etuk o'simliklarni yetishtirish uchun ko'proq vaqt talab qilinishi mumkin, so'qmoqlar esa kerakli xususiyatlarni tezroq ko'paytirishga imkon beradi. Payvandlash turli xil atirgul navlarining fazilatlarini bitta o'simlikka birlashtirish imkoniyatini beradi. Ushbu turli xil ko'paytirish usullarini tushunish va ulardan foydalanish orqali bog'bonlar turli sharoitlarda ularning go'zalligi va xushbo'yligidan bahramand bo'lish uchun atirgullarni samarali ko'paytirishlari va yetishtirishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Pratov O', Shamsuvaliyeva L. va boshqalar. "Botanika". darslik. Toshkent 2010 28.5 V80 U-7056 94
- 2.G.S.Tursunboyeva, G.M.Duschanova, A.T.Abdullayeva, J.S.Sadinov Botanika o'simliklar morfologiyasi va anatomiyasi (darslik) darslik Toshkent 2019 28.5 U-8423 20.46 14
- 3.Мустафаев С.М. "Ботаника" Дарслик Тошкент 2002 28.5 М91 У-5807/11 100
- 4.Toshmuxamedov R.I. "O'simliklar sistematikasidan amaliy mashg'ulotlar" o'quv qo'llanma Toshkent 2006 28.59T78 U-6419/55 50